

Національні пріоритети розвитку ЕЧВ повинні реалізовуватись шляхом вирішення таких завдань: поширення інформації про принципи (засади) екологічно чистого виробництва; розробки та реалізації сукупності економічних та екологічних чинників розвитку виробництва; удосконалення механізму інтеграції екологічних чинників у стратегію економічного розвитку господарської діяльності; перегляду екологічних нормативів забруднення та спеціального використання природних ресурсів, а також нормативів їх економічного регулювання з метою поступового наближення до стандартів ЄС; створення системи збалансованого управління розвитком виробництва що стимулює охорону довкілля та забезпечує бережливе використання природних ресурсів.

М. В. Гриньова
ПРОЕКТИ «ЗЕЛЕНОЇ» ЕКОНОМІКИ В УКРАЇНІ

Концепція «зеленої» економіки розглядається як інноваційний базис і магістральний напрям в моделі сталого розвитку України. Проблема переходу до «зеленого» економічного зростання, стала тим джерелом та вихідною базою, з якої формуються певні наукові погляди на сутність подальшого економічного розвитку держави.

Ключові слова: зелена економіка, сталий розвиток суспільства, модель сталого розвитку.

М. В. Гринева
ПРОЕКТ «ЗЕЛЕНОЇ» ЕКОНОМІКИ В УКРАЇНІ

Концепція «зеленої» економіки рассматривается как инновационный базис и магистральное направление в модели устойчивого развития Украины. Проблема перехода к «зеленому» экономического роста, стала тем источником и исходной базой, из которой формируются определенные научные взгляды на сущность дальнейшего экономического развития государства.

Ключевые слова: зеленая экономика, устойчивое развитие общества, модель устойчивого развития.

MV Grinyova
DRAFT "green" economy in Ukraine

The concept of "green economy" is seen as an innovative basis and the main direction in the model of sustainable development in Ukraine. The problem of transition to "green" economic growth has become a source of order and starting point from which formed certain scientific views on the nature of the further economic development of the state.

Keywords: green economy, sustainable development of society, sustainable development model.

УДК 372.850.22-053.4-053.6

Л.І. Зайцева
(м. Бердянськ)

МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ОЗНАЙОМЛЕННЯ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ТА МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ З ОБ'ЄКТАМИ ДОВКІЛЛЯ В УМОВАХ ІНТЕГРОВАНОГО НАВЧАННЯ

Постановка проблеми. Сучасна система освіти в усіх країнах проводить реформування змісту, технологій навчання в напрямку інтеграції, формування цілісної свідомості суб'єктів учіння. Вирішальна роль браку цілісного розуміння дітьми предметів та явищ довкілля належить тому науковому підходу, який традиційно склався в нашій пізнавальній культурі. Наука, яка прагнула пізнати глибинні закони та закономірності навколишнього світу, змушена була диференціюватися, вичленивши окремі предмети пізнання. Приміром, фізика розкриває фізичні закони світобудови, хімія – хімічні, біологія – біологічні. Такий методологічний підхід було прямо перенесено в побудову освітнього процесу. Навчальні дисципліни однозначно відповідають певним наукам. При цьому будь-який об'єкт довкілля, як цілісне утворення “розривають” на окремі властивості, які не узгоджено й ізольовано вивчають у різних навчальних курсах. Інтегрувати ж самостійно ті розрізненні знання системи дитина об'єктивно не може, тому й говорити про якийсь цілісний науковий світогляд не доводиться. У ліпшому разі в дітей може сформуватися

фізичній, хімічній, природничий світогляд без внутрішнього зв'язку між ними. Інтеграція навчального процесу має забезпечити в дитини у психологічно єдиному для неї часовому діапазоні науково всеохоплююче відображення того чи іншого предмета або явища довкілля в суб'єктивну пізнавальну цілісність [2].

Аналіз актуальних досліджень. У такій ситуації надзвичайно цінними й продуктивними видаються спільні пошуки педагогічної науки і практики щодо розробки інтегрованих курсів, які створили б пропедевтичну основу вивчення базових природничих дисциплін (біології, географії, хімії, фізики). Це, зокрема, такі праці, як “Віконечко” (Н. М. Бібік та Н. С. Коваль); “Навколишній світ” (Т. О. Пушкарьова); “Художня праця” (В. П. Тищенко); “Горішок” (М. С. Вашуленко, Н. М. Бібік, Л. П. Кочина); “Довкілля” (В. Р. Ільченко, К. Ж. Гуз); «Інтегровані заняття» (Н. В. Гавриш) та інші.

Мета статті показати місце і значення інтегрованого підходу в формуванні у дітей молодшого віку цілісних уявлень про об'єкти довкілля.

Виклад основного матеріалу. Зміст навчального матеріалу з ознайомлення з об'єктами довкілля має спрямовуватися на досягнення такого рівня розумових здібностей дітей, за якого перед ними розкриватиметься можливість швидкого, глибокого і правильного орієнтування в різноманітних життєвих ситуаціях. Ці нові форми розумової роботи не можуть виникнути самі по собі, вони завжди знаходяться в органічному зв'язку з відповідним їм змістом, який включений в розумову діяльність суб'єктів учіння.

Один із перспективних засобів удосконалення процесу ознайомлення дітей з об'єктами довкілля на різних вікових етапах представлений у дослідженнях Н. В. Гавриш, Ю. І. Діка, В. Р. Ільченко, А. А. Пінського, В. В. Усанова. Науковці пропонують інтегрувати споріднені навчальні дисципліни, тобто ліквідувати багатопредметність. Вони наголошують на тому, що не може бути ізоморфної відповідності номенклатури наук і номенклатури навчальних предметів. Наявність тих чи інших предметів визначається цілями і задачами цілісної системи освіти [4, 5, 7].

Проведення уроків на основі інтеграції навчального матеріалу з кількох предметів, об'єднаних навколо однієї теми О. Я. Савченко визначає одним із напрямків методичного оновлення навчального процесу в початкових класах. На її думку, цей підхід сприяє інформаційному збагаченню сприймання, мислення і почуттів учнів за рахунок залучення цікавого матеріалу, що дає змогу з різних сторін пізнати якість явище, поняття, досягти цілісності знань. Вона пропонує проводити уроки за інтегрованими програмами з таких предметів: ознайомлення з навколишнім (або “Людина і світ”), художня праця, музика і рух. Крім того, в деяких школах у регіональному або шкільному компоненті введено інтегровані уроки з народознавства, валеології, українознавства, розвитку творчих здібностей, етики, художньої культури [12].

Науковець дуже точно дає порівняльний аналіз інтегрованих занять та занять з міжпредметними зв'язками. Ми згодні з її думкою, це — різні дидактичні поняття. Так, О. Я. Савченко зазначає, що міжпредметні зв'язки передбачають включення в урок запитань і завдань з матеріалу інших предметів, що мають допоміжне значення для вивчення його теми. Це — окремі короткочасні моменти уроків, які сприяють глибшому сприйманню та осмисленню якогось конкретного поняття. Особливість інтегрованих уроків, на думку автора, в тому, що тут поєднуються блоки знань з різних предметів, підпорядковані одній темі. Тому дуже важливо чітко визначити головну мету означеного інтегрованого уроку, те, як він сприятиме цілісності навчання, формуванню знань на якісно новому рівні. Метою інтегрованих уроків, на думку О. Я. Савченко, є створення передумов для різнобічного розгляду учнями певного об'єкта, поняття, явища, формування системного мислення, збудження уяви, позитивного емоційного ставлення до пізнання.

Порівняльний аналіз традиційних уроків з інтегрованими дав змогу науковцям висунути до останніх такі вимоги:

- інтегрований урок повинен мати чітко сформульоване інтегративне навчально-пізнавальне завдання, для розв'язання якого необхідним є залучення знань із різних навчальних дисциплін;

- інтегративні зв'язки на уроці повинні відображати істотні, внутрішні зв'язки, які існують між явищами, процесами, що вивчаються, а не мати зовнішній чи штучний характер;

- навчальний матеріал інтегрованого уроку повинен об'єднуватися навколо провідних світоглядних ідей з обов'язковим формулюванням світоглядних висновків;

- на інтегрованих уроках необхідним є синтезування знань із різноманітних наукових і світоглядних систем;

- на інтегрованому уроці повинні бути забезпечені висока активність учнів, взаємодія їх з учителем, а також (у разі потреби) ефективна співпраця педагогів [10].

Наприклад, у інтегрованому курсі “Людина і світ” авторами (Н. М. Бібік та Н. С. Коваль) зроблено спробу синтезувати не тільки природничі знання, а й елементи історії, фольклору, етнографії, суспільствознавства, етики й естетики. Його метою є сприяння пізнанню природи й суспільства у їх єдності, взаємодії, взаємозв'язках. Основними структурними компонентами курсу науковці визначають відомості про зв'язки і залежності у природі і суспільстві, первинні моральні й оцінні поняття, уявлення; уміння виконувати пізнавальні дії, виявляти залежності, робити самостійні висновки, спілкуватися з людьми, оцінювати вчинки. Автори пропонують формування знань від гіпотези через її уточнення, аналіз, перевірку до точного, чітко сформульованого твердження [3]. Вони пропонують використовувати наступні методи: узагальнення вражень з різних джерел, доцільну організацію самостійної і пошукової діяльності учнів.

Інтегрований курс “Довкілля” включає не тільки природознавчі, а й валеологічні, екологічні та народознавчі знання. У кожному класі він побудований за планом: Пізнай природу, пізнай свій народ, пізнай себе. Він вимагає щотижневого спілкування дітей з природою згідно обрядового кола українського народу: щотижневі уроки серед природи проводяться у визначні дати народного календаря – під час свят. У кожному класі зміст довілля відповідає основному виду діяльності в науковому підході до освоєння життєвого світу дитини. Це відображено в назві інтегрованого курсу: 1 клас – “Запитую довілля”, 2 клас – “Спостерігаю довілля”, 3 – клас – “Досліджую довілля”, 5 – клас – “Пояснюю довілля”, 6 клас – “Основні системи природи та закономірності їх існування”. У 7 – 9 класах вивчаються окремі предмети – фізика, хімія, біологія, фізична географія. Єдність знань досягається через методи та форми організації навчання, зокрема, через систему інтегративних днів. У X-XI класах учням пропонується профільне вивчення природничих предметів. Незалежно від обраного профілю, вивчається інтегрований курс “Еволюція природничо-наукової картини світу” [6].

Позитивні та негативні фактори впровадження інтеграції в освітній процес розглядає Ю. М. Колягін. До числа позитивних він відносить готовність педагога, який веде більшість навчальних предметів, природність переходу від цілісного сімейного виховання до цілісного навчання і виховання у закладах освіти. Головним аргументом за впровадження інтеграції, на його думку, є наявність більших потенційних можливостей у розвитку інтелекту дитини. Негативними факторами інтеграції освіти він вважає такі: малочисельність навчальних предметів, необхідність формування важливих навичок читання, письма і лічби, труднощі у викладенні інтегративних курсів так, щоб дітям було зрозуміло і цікаво. Ю. М. Колягін зазначає, що не будь-яке об'єднання навчальних предметів або їх складових є інтеграцією. Він акцентує увагу на тому, що необхідна ідея, реалізація якої забезпечить нерозривний зв'язок, цілісність інтегрованого курсу [8].

На думку науковця, поняття “інтеграція” стосовно системи навчання може мати два значення. Перше – це створення в дитини цілісного уявлення про навколишній світ (тут інтеграція розглядається як мета навчання). Друге – зближення предметних знань (тут інтеграція – засіб навчання). Інтеграція як мета навчання має дати дитині ті знання, які

відображають взаємозв'язок окремих частин світу як системи, допомогти дитині з перших кроків навчання уявляти світ як єдине ціле, в якому всі елементи взаємопов'язані. Інтеграція також – це засіб отримання нових уявлень на межі диференційованих знань, встановлення суттєвих зв'язків між ними. Вона спрямована на розвиток ерудиції, на оновлення вузької спеціалізації в навчанні. Водночас інтеграція не повинна замінити класичні навчальні предмети. Вона має з'єднати знання, які отримують діти, в єдину систему.

Думку про неможливість відмови від предметного навчання висловлює Н. М. Светловська. На прикладі комплексних програм 20-х років науковець доводить непродуктивність викладення навчального матеріалу тільки у межах міждисциплінарної інтеграції, так як вона не може забезпечити міцних системних знань. Цілком справедливо нею зазначено, що інтеграція уже передбачає їх наявність у дітей. Висловлені думки актуалізують проблему місця і ролі інтеграції, як методичного явища, її можливостей в навчально-виховному процесі.

Науковці зазначають (Ю. М. Колягін, О. Л. Алексенко), що інтеграція і диференціація – взаємозворотні процеси. Вони взаємодоповнюють діалектично урівноважений стан цілісної системи будь-якого рівня. Саме тому в ідеалі на усіх сходинках освіти необхідно прагнути до створення системи, яка оптимально поєднує ідеї інтеграції і диференціації.

Процеси інтеграції і диференціації пронизують традиційне навчання. Перевага того або іншого, або їх відносно стійкої рівноваги залежить від багатьох факторів (рівня розробки програм або підручників, кваліфікації педагога, рівня загального розвитку дитини тощо). Здійснення цілеспрямованої інтеграції навчання або його диференціації фактично порушує певний баланс і тому має як переваги, так і недоліки, які властиві кожній крайності. Саме цьому виникає необхідність усвідомлення основних ідей цих підходів і шляхів їх впровадження в практику.

Інтеграція і диференціація знань – дві невід'ємні й взаємозалежні сторони пізнання, які існують на всіх етапах його історичного розвитку. Водночас у певні періоди може переважити якась одна з цих сторін. Здебільшого вважають, що це зумовлено станом розвитку самої науки. Але, мабуть, правильніше було б розглядати домінування тих чи інших тенденцій розвитку пізнання в широкому контексті загальнокультурних і соціальних змін, з якими так чи інакше пов'язані і зміни в самій науці. Так, неважко помітити, що переважання інтеграційних процесів у пізнанні найбільш характерне в так звані переломні періоди, коли відбуваються важливі зміни в усіх сферах суспільного життя і в цілому суспільстві домінують інтеграційні процеси [11].

Інтеграція і диференціація є певною мірою відображенням тих процесів, які відбуваються в природі і суспільстві, бо пізнання дійсності відтворює такі її властивості, як цілісність і розчленованість. Водночас інтеграція і диференціація пізнання не можуть бути зведені лише до відображення відповідних процесів в об'єктивній дійсності й до простого відтворення цілісності та розчленованості пізнавальних об'єктів. Це пояснюється тим, що вони є закономірними сторонами й розвитку пізнання, але в сфері пізнання прояв цих всезагальних властивостей має свої особливості. Інтеграція і диференціація знань – це не просто мисленне відтворення цілісності й розчленованості пізнавальних об'єктів, а насамперед поєднання різноманітних знань у єдине ціле і розчленування знання на окремі галузі, науки, напрями, проблеми тощо [1].

Отже, мається на увазі поєднання і роз'єднання не самих об'єктів, а знань про них. І робиться це не тільки для того, щоб повніше пізнати дійсність. Так, інтеграція знань завжди пов'язана з їх певним ущільненням, що зумовлюється потребою поліпшити їх зберігання, передавання, засвоєння та використання. Наприклад, хімічна формула чи загальне поняття, що концентрує у собі знання про певні властивості безлічі однорідних процесів або предметів, є надзвичайно компактним і тому дуже зручним для запам'ятовування чи зберігання в записах; їх значно легше і зручніше передавати і

засвоювати, ніж нескінченну кількість прикладів або величезний обсяг інформації про однопорядкові конкретні предмети чи явища.

У свою чергу диференціація знань дає змогу детальніше зосереджуватися на дослідженнях окремих об'єктів або їх сторін, що є надзвичайно важливим; діставши глибші й точніші знання саме про ті аспекти дійсності, які є предметом людських потреб чи практичної діяльності; здобувати вузькоспеціалізовані знання, які не мають широкого вжитку, але потрібні для здійснення та існування певних видів людської діяльності [9].

Ми згодні з думкою вчених, що впровадження інтеграційного підходу, який не відкидає диференціацію в навчанні, а доповнює її, може в більшій мірі, ніж традиційне предметне навчання, сприяти формуванню цілісного світогляду дітей, здібності самостійно систематизувати знання, які вони мають і нетрадиційно підходити до розв'язання проблем.

У своєму дослідженні ми побудували експериментальне навчання старших дошкільників у формі змістовно-пізнавальних модулів, що визначають цілісну пояснювально-перетворювальну стратегію. Модуль забезпечує ознайомлення дошкільників з властивостями конкретної речовини або матеріалу, формування умінь класифікувати об'єкти за певною властивістю та розв'язувати практичні задачі.

Зміст модуля складає система знань, які мають забезпечити цілісне уявлення про об'єкт, який вивчається. Так, у процесі ознайомлення з матеріалом (речовиною), діти оволодіватимуть предметно-перетворювальними діями, за допомогою яких виявляються його різні істотні властивості. На одному занятті доцільно розглядати лише одну із властивостей матеріалу. Тому загальна кількість занять залежатиме від числа відібраних педагогом властивостей для опанування. Після кожного заняття організується розв'язання практичних задач. Їх метою є формування досвіду застосування навчальних умінь для розв'язання конкретних побутових задач. Педагог конструє спеціальні практичні ситуації, які вимагають застосування набутих знань та використовує ті, які виникають стихійно. Кінцевим етапом модуля є інтегроване заняття.

Наприклад, модуль “Вода та її властивості” включає чотири заняття. Три з них присвячені ознайомленню з істотними властивостями речовин: текучість та змочування (фізика), розчинник (хімія). Кількість занять у модулі залежить від числа обраних властивостей. У подальшому можна розширювати знання дітей про об'єкт, знайомлячи їх з іншими властивостями речовини. Так вода має їх більше двадцяти – поверхневе натягнення, теплоємність, теплопровідність, електропровідність тощо. Завершується модуль інтегрованим заняттям, яке забезпечує в дитини в психологічно єдиному для неї часовому діапазоні науково всеохоплююче відображення того чи іншого об'єкту в суб'єктивну пізнавальну цілісність через об'єднання діяльностей, які використовують функціональні властивості пізнаних об'єктів. Діяльність педагога протягом інтегрованого заняття спрямовується на об'єднання знань дітей про воду в цілісну картину. На основі аналізу різних видів діяльності, які зображено на малюнках, діти визначають, що об'єднує всі ці професії. Формулюються завдання: до кожного виду діяльності підібрати схеми, які позначатимуть ті істотні властивості, які в ній використовуються та продемонструвати їх. Для активізації мислення дітей педагог ставить запитання: Що об'єднує всі ці професії? Які властивості води люди використовують у своїй діяльності?

Вислухавши відповіді дошкільників, вихователь підсумовує сказане дітьми: текучість дає можливість переміщувати воду в потрібне місце без використання транспорту – по трубах, каналам; спроможність води розчинювати інші речовини використовується для видалення бруду, виготовлення різних розчинів – сиропу, розсолу, ліків, напоїв; спроможність води змочувати інші матеріали – нанесення фарби, підживлення рослин. Люди використовують воду в єдності її властивостей.

Отже, об'єднання знань дітей в межах модуля здійснюється поступово й завершується на інтегрованому занятті. Оволодіння кожною наступною властивістю передбачає встановлення зв'язку з попередньою. Наприклад, для того, щоб зробити

розчин спочатку треба спрямувати потік води до речовини, яку необхідно розчинити. Щоб фарба потрапила в папір, спочатку необхідно зробити розчин, а потім нанести її на аркуш. Фарба разом з водою проникне в аркуш і створить малюнок.

Цілісне уявлення дітей про об'єкт формуються на основі культурних видів діяльності, у яких він використовується. У розумовому плані створюється цілісна система знань, яка сприяє формуванню початкового наукового світогляду та системи діяльності, яка забезпечує формування початків технологічного світогляду.

Отже, ділення навчального матеріалу на тематичні модулі сприяє процесам диференціації та інтеграції знань про об'єкт, який вивчається. На заняттях у старших дошкільників формується уявлення з різних галузей наук (природи, фізики, хімії тощо). На інтегрованому занятті вихованці встановлюють зв'язки між окремими знаннями та об'єднують їх в одне ціле. Запропонована система роботи передбачає створення дитиною цілісної картини світу та системи відповідних практичних дій.

Висновки. Ідея інтегрованого навчання нині надзвичайно актуальна, оскільки з її успішною методичною реалізацією передбачається досягнення мети якісної освіти, тобто освіти конкурентоздатної, спроможної забезпечити кожній людині самотійно досягати тієї чи іншої життєвої цілі, творчо самоутверджуватися у різних соціальних сферах.

Література

1. Безрукова В. С. Педагогическая интеграция : сущность, состав, механизмы реализации / В. С. Безрукова. – Свердловск : Изд-во Свердловского пед. ин-та, 1987. – 50 с.
2. Бех І. Д. Інтеграція як освітня перспектива / І. Д. Бех // Початкова школа. – 2002. – № 5. – С. 5–7.
3. Бібік Н. М. Принципи побудови інтегрованого курсу “Людина і світ” / Н. М. Бібік, Н. С. Коваль // Початкова школа. – 1990. – № 7. – С. 2–8.
4. Гавриш Н. Інтеграція – питання не тактики, а стратегії / Н. Гавриш. – К. : Шк. світ, 2007. – С. 8–10.
5. Дик Ю. И. Интеграция учебных предметов / Ю. И. Дик, А. А. Пинский // Советская педагогика. – 1987. – № 9. – С. 42–47.
6. Ільченко В. Р. Інтеграція змісту освіти як основа розвитку інтегративного мислення молодших школярів / В. Р. Ільченко // Постметодика. – 1996. – № 2 (12). – С. 22–26.
7. Козловська І. М. Принципи дидактики в контексті інтегрованого навчання / І. М. Козловська, Я. М. Собко // Педагогіка і психологія. – 1998. – № 4. – С. 48–51.
8. Колягин Ю. М. Интеграция школьного обучения / Ю. М. Колягин, О. Л. Алексеенко // Начальная школа. – 1990. – № 9. – С. 28–30.
9. Коржнева Л. А. Интегрированные уроки при изучении предмета. “Окружающий мир” / Л. А. Коржнева, Э. Л. Мелькин // Нач. школа. – 2009. – № 4. – С. 60–64.
10. Корміна Л. І. Теоретико-методичні основи інтеграційних зв'язків у навчанні / Л. І. Корміна // Педагогічний пошук. – 2010. – № 2 (66). – С. 25–28.
11. Моргун В. Ф. Інтеграція і диференціація освіти : Особистісний та технологічний аспект / В. Ф. Моргун // Постметодика. – 1996. – № 4. – С. 41 – 45.
12. Савченко О. Я. Дидактичні особливості інтегрованих уроків / О. Я. Савченко // Початкова школа. – 1992. – № 1. – С. 2–8.

Л. І. Зайцева

МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ОЗНАЙОМЛЕННЯ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ТА МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ З ОБ'ЄКТАМИ ДОВКІЛЛЯ В УМОВАХ ІНТЕГРОВАНОВОГО НАВЧАННЯ

У статті висвітлено підходи до ознайомлення з об'єктами довкілля дітей старшого дошкільного віку та молодших школярів. Розкрито роль процесів диференціації та інтеграції у викладенні навчального матеріалу. Представлено систему роботи, яка передбачає створення суб'єктами учіння цілісної картини світу.

Ключові слова: диференціація, інтеграція, змістовно-пізнавальний модуль, наукове знання, узагальнене процесуальне уявлення, об'єкти довкілля.

Л. И. Зайцева